

SOCIALNOGEOGRAFSKA ANALIZA SLOVENSKEGA PORABJA NA MADŽARSKEM

Janja Turk* in Ludvik Olas**

I. Uvod

K slovenskemu Porabju prištevamo 8 vasi, ki so bile s trianonsko mirovno pogodbo po prvi svetovni vojni priključene k Madžarski. Ležijo ob jugoslovansko-avstrijski in madžarski državni meji na Madžarskem. Vse razen Farkašovec imajo slovensko večino. Po madžarski regionalizaciji (upravni in geografski) spadajo pod posebno enoto z nazivom Vendvidek.

Slovensko Porabje in Vendvidek nista popolnoma identična geografska pojma. Slovenci prištevamo k slovenskemu Porabju sedem prej omenjenih, pretežno slovenskih vasi, Farkašovce kot nacionalno mešano vas z madžarsko večino in Monošter. Madžari Monoštra (Szentgottharda) ne prištevajo k Vendvideku. Mesto Monošter, ki leži ob ugodni prometni legi v dolini Rabe, šteje po popisu prebivalstva leta 1970 več prebivalcev (5837), kot vse slovenske in narodnostno mešane vasi skupaj (4515). Monošter je urbano središče širše okolice in priteguje prebivalstvo s Slovenci poseljenega Porabja in prebivalstvo iz doline Rabe na vzhodu in severu do avstrijske meje (Vasi Hegyhát). Slovensko Porabje tvori tako le dobro tretjino gravitacijskega območja Monoštra. Mesto ima danes madžarsko večino. Kam ga torej prišteti? Nedvomno je, da vse slovenske vasi gravitirajo vanj. Ni pa to zadosten dokaz, da tudi Monošter geografsko prištevamo k slovenskemu Porabju. Če obravnavamo Monošter v sklopu slovenskega Porabja, nam gospodarska in populacijska analiza daje zelo ugodne rezultate. Kaže na nadpovprečno razvitost, na relativno visoko gostoto, na ugodno poklicno strukturo in še bi lahko naštevali. Na s Slovenci poseljenem območju slovenskega Porabja, pa je slika drugačna. V naši analizi smo se temu skušali izogniti tako, da smo navajali podatke za celotno slovensko Porabje (z Monošтром), za slovenske vasi in posebej za mesto.

Zamisliti bi se morali tudi ob izrazu Vend. Pomeni isto kot v Avstriji "windisch". Vendvidek je tako pokrajina Vendov ali Vindišarjev. Pri tem je dobro, če dodamo še pojem Porabja v madžarskem smislu. Zavzema svet ob reki Rabi do njenega izliva v Donavo. Če bi oboji skušali najti skupen izraz, bi bil verjetno najbolj prikladen Slovensko Porabje. S tem bi prostor točno opredelili. Po popisu prebivalstva iz leta 1970 živijo v Porabju poleg Vendov in Slovencev še Madžari in nekaj Nemcev.

V naši analizi bomo ovrednotili populacijski razvoj med obema zadnjima popi-

* dipl. geog., bibliotekarka, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

** dipl. geog., višji predavatelj Pedagoške fakultete, Univerza Maribor, 62000 Maribor, Koroška cesta, glej izvleček na koncu Obzornika

soma prebivalstva v letih 1960 in 1970. Pri razlagi nekaterih dejstev bomo morali poseči nazaj, saj imajo sedanji procesi svoje korenine tudi v daljši preteklosti. Dotaknili se bomo tudi naravnih pogojev za gospodarski razvoj ter ne nazadnje tudi perspektive razvoja, ki ga madžarski znanstveniki in planerji nazakujejo za srednjeročno obdobje. Da bi bila naša analiza čim bolj realna in verodostojna, bomo skušali izvirati tudi primerjavo s sosednjim madžarskim ozemljem.

Slovensko Porabje in sosednja manjša regija na vzhodu - Orseg, ki je zlasti zgodovinsko in etnografsko jasno opredeljena, sta bili v zadnjem desetletju deležni večjih raziskav. V slovenskem Porabju smo proučevali sodelavci Inštituta za geografijo in madžarski geografi, Orseg in Porabje pa so proučevali samo madžarski geografi. Za to območje je izdelal doktorsko disertacijo Miholics Jozsef. Vse študije kažejo, da sta navedeni pokrajini po naravnih pogojih in po gospodarski razvitosti med revnejšimi na Madžarskem. Gričevnati svet, s pretežno ilovnato podlago in kislo, slabo rodovitno prstjo, ne nudi pogojev za intenzivno širokopotezno družbeno kmetijstvo. Zato se je v Slovenskem Porabju ohranila individualna posest, ki je na Madžarskem skorajda izjemna in kot taka ni deležna enake družbene podpore, kot jo prejema 90 odstotkov madžarskih obdelovalnih površin. Zaradi tega se je le tu ohranila že drugod preživela oblika samooskrbovalnega kmetijstva. V osmih slovenskih porabskih vaseh (brez Monoštra) z 9.380 ha površine in z 4.515 prebivalci ter z gostoto 48,1 ljudi na km² se prebivalstvo stara, izseljuje in številčno nazaduje. Za sedaj, pa tudi v bližnji perspektivi, ni znakov, da bi se lahko tak razvoj zaustavil.

K relativni zaostalosti prispevajo tudi neurejene prometne razmere. Razdalje do obrbnih urbanih središč (Szentgotthard, Körmend) sicer niso tako velike, večji problem je z dostopnostjo nekaterih naselij do njih in prilagoditvijo prometnih zvez za vsakodnevne potrebe prebivalstva.

Rast prebivalstva med zadnjima popisoma, a ki ga podrobneje obravnavamo v analizi, je le desetletni izsek iz skoraj že sto letnega podobnega populacijskega razvoja. Od leta 1870 do zadnjega popisa leta 1970 se je prebivalstvo Madžarske podvojilo, v Železni županiji, kamor spada slovensko Porabje, se je ena in pol krat povečalo, v sosednjem madžarskem obmejnem Orsegu je naraslo za 15,4%, v Porabju pa nazadovalo za 2%. Takšna je slika brez Monoštra in je realna za s Slovenci poseljeni teritoriji. Prebivalstvo slovenskega Porabja kot celote je doseglo svojo kulminacijo leta 1900 (5.934 - brez Monoštra), nakar stalno nazaduje. Sosednji Orseg je še do leta 1930 številčno napredoval, od tega časa naprej pa nazaduje. V obeh obmejnih regijah je prebivalstvo močno nazadovalo po letu 1948 (Orseg za 20%, slovensko Porabje za 22,3%). K temu so pripomogli umetni posegi v gibanje prebivalstva tega obmejnega območja in ne kolektivizacija kmetijske posesti.

Poudariti moramo, da depopulacija ni v neposredni zvezi s naravnim gibanjem prebivalstva. Znano nam je, da so imeli Madžari v zadnjem desetletju pred popisom prebivalstva leta 1970 za evropske razmere relativno nizek naradni prirastek prebivalstva. Z zakoni so uvajali ukrepe (pri mladih družinah), da bi povečali število otrok v družini. Naradni prirastek prebivalstva je bil v slovenskem Porabju v istem obdobju 6,7%. Ta rast je podobna našim slovenskim razmeram; v sosednjem Orsegu je bila znatno nižja in je znašala 1,1%. Kljub temu pa je prebivalstvo Porabja enako nazadovalo. Iz tega sledi, da so bili odseljevalni tokovi prebivalstva iz Porabja močnejši, ali z drugo besedo, pogoji za življenje, ki bi vezali mlade na dom, so bili v njem manj ugodni. Po popisu prebivalstva leta 1970 je v slovenskem Porabju (brez Monoštra) rodilo 100 žena 282 otrok, na

sosednjem madžarskem v Orsegu, pa le 222 otrok.

Relativno ugodna prirodna rast vpliva tudi na sorazmerno zdravo starostno strukturo prebivalstva. V Železni županiji je bilo leta 1970 22% otrok do štirinajstega leta starosti, približno toliko otrok te starosti je bilo v Orsegu, znatno več (25%), pa v slovenskem Porabju. Delež nad 60 let starega prebivalstva znaša v slovenskem Porabju 17%, v sosednjem Orsegu pa (20%). Pri tem smo upoštevali samo s Slovenci naseljene vasi, ne pa tudi Monoštra. Navedene številke nam porajajo misel, da za sedaj ni nevarnosti, da bi Slovenci v Porabju izumrli, večja nevarnost je, da se bodo izselili. Ne smemo pa prezreti dejstva, da se staranje prebivalstva začne že takrat, ko je odstotek nad 60 let starih prebivalcev večji od 12%. Če izvzamemo Farkaševce, ki imajo madžarsko večino, je v vseh ostalih naseljih slovenskega Porabja migracijski saldo negativen. V Števanovcih, Andovcih in Vericah pa je odseljevanje tri do štirikrat večje od prirodnega prirastka. Izseljujejo se predvsem mladi ljudje in ob tako intenzivnem izseljevanju tudi v bodoče ne moremo več dolgo računati z današnjo, še kar ugodno starostno strukturo porabskega prebivalstva.

Primerjava strukture zaposlenih med obema regijama je težko primerljiva. V Porabju močno prevladuje individualna kmečka posest, v Orsegu pa je poleg privatne kmečke posesti močnejše zastopan tudi družbeni sektor. Privatne kmete tretirajo kot celoletno zaposlene, v družbeni posesti (državna in zadržna posestva) pa je prebivalstvo vezano na sezonsko delo le v času kmetijskih opravil. Tako lahko razumemo podatke, ki pravijo, da je v Orsegu v kmetijstvu celoletno zaposlenih 33% aktivnih, v Porabju pa skoraj dva krat toliko (58%). Če upoštevamo vse aktivno zaposlene pa je razmerje drugačno; v tem primeru je v Orsegu 65% prebivalcev aktivnih v kmetijstvu. V celoti je ob popisu prebivalstva leta 1970 živelo od kmetijstva še vedno polovica ljudi. Vidimo torej, da kmečko prebivalstvo počasi nazaduje, s tem pa je zavrž tudi hitrejši socialni razvoj.

Delež zaposlenih v industriji je zlasti, če ga primerjamo s sosednjo jugoslovansko stranjo, sorazmerno velik. V slovenskem Porabju (brez Monoštra) je v industriji zaposlenih 31,4%, v Orsegu pa 15,4% prebivalcev. Res pa je, da v vaseh slovenskega Porabja ni nobenega industrijskega podjetja. To so torej dnevni migranti, ki najdejo svoj "industrijski" kruh v Monoštru. Tja se pogosto tudi preselijo in sčasoma asimilirajo z madžarsko večino. Ta proces bi se lahko zastavil samo z lokacijo in izgradnjo neagrarnega obrata na slovenskem etničnem ozemlju, ki bi lahko sprejemal odvečno delovno moč s kmetov. Odstotek zaposlenih v industriji v Orsegu je sicer manjši, toda delo najdejo v štirih domačih lokalnih obratih.

Zelo zgovorna je tudi izobrazbena struktura prebivalstva, in to zlasti, če primerjamo slovensko Porabje brez Monoštra še z Orsegom. Obe pokrajini sta ob meji, prometno odročni in zaostali. Loči ju le nacionalna sestava. Odstotek prebivalstva s popolno osnovno šolo je zelo nizek. V Orsegu znaša 31%, v slovenskem Porabju pa 29,4%. Enako bi lahko trdili za prebivalstvo s srednješolsko izobrazbo, ki znaša 3,7% v Orsegu in 2,2% v slovenskem Porabju.

Razlika je očitnejša, če primerjamo prebivalstvo z visokošolsko izobrazbo (v Orsegu 1,2%, v slovenskem Porabju 0,6%). Delež nepismenih pa je v slovenskem Porabju skoraj dva krat večji (3,1%) kot v Orsegu (1,7%).

V poznejši podrobni analizi nam bo naše ugotovitve potrdila tudi primerjava z madžarskim povprečjem. Ob teh podatkih bi se morali zamisliti. V naši primerjavi ne igra za dve različni pokrajini. Obe sta obmejni, nerazviti in s sla-

bimi prirodnimi pogoji. Če bi že nekateri od imenovanih pokrajin morali dati prednost, potem je slovensko Porabje bližje Monoštru in ima večjo možnost za urbanizacijo in šolanje.

II. Demografska analiza

1. Gibanje števila prebivalstva

Slovensko Porabje obsega relativno gosto obljudena območja skrajnega zahodne-ga dela Socialistične republike Madžarske. Povprečna gostota ozemlja slovenskih vasi z Monošтром znaša 89 ljudi na km², v celotni Madžarski pa 111 ljudi na km². Najgostejše je poseljen Monošter. V obdobju 1960-1970 se je gostota v središču slovenskega Porabja dvignila od 329 na 366 ljudi na km². Povprečna gostota Porabja brez Monoštra pa znaša 48,1 ljudi na km².

Vasi v dolinskem delu slovenskega Porabja imajo večjo gostoto kot obrobne hribovske vasi, ki so odmaknjene od centra zaposlitve in so prometno slabo povezane sosednjimi kraji. V dolinskem delu ob cesti Gornji Senik-Monošter se giblje gostota med 48-21; v Števanovcih 48, Sakalovcih 47, Ritkarovcih 46, Farkašovcih 37 in Andovcih 21 ljudi na km².

V primerjavi z letom 1960 se je gostota v vseh odmaknjenih hribovskih vaseh slovenskega Porabja zmanjšala, kar si lahko razlagamo z odseljevanjem ljudi v dolino, bližje industrijskemu središču, kjer si lahko odvečna kmečka delovna sila najde primerno zaposlitev.

Med popisi prebivalstva v letih 1869 in 1970 je naraslo absolutno število prebivalstva v slovenskem Porabju od 6248 na 10352. To je za 65,6%. V drugi polovici 19. stoletja je število prebivalstva postopoma naraščalo, indeksi rasti prebivalstva so se gibal med 108 in 205. Naraščanju sledimo tudi leta 1910, vendar se že v nekaterih vaseh pojavijo znaki stagnacije oziroma upadanje števila prebivalstva. Zmanjšanje števila prebivalstva se je intenzivno začelo po letu 1949, nazadovalo pa je tudi v obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva. Med popisoma 1960 in 1970 je prebivalstvo naraščalo le v Monoštru in Slovenski vasi, v vseh ostalih vaseh pa nazadovalo.

V slovenskem Porabju je v tem obdobju naraslo število prebivalstva od 10228 na 10352 ali za 1,2%. V slovenskem Porabju brez Monoštra se je v istem obdobju zmanjšalo število prebivalstva za 6,1% (glej tabelo).

Povsem drugačne so bile razmere na podeželju slovenskega Porabja. Podeželske katastrske občine imajo skupne značilnosti v gibanju števila prebivalstva. V vseh se je v obdobju od leta 1809 do leta 1910 povečalo število prebivalstva. Podeželje je bilo povsem agrarno, zaostalo, prometno ter gospodarsko izolirano od razvitejših pokrajin.

V prvih desetletjih tega stoletja se je začelo prebivalstvo slovenskega Porabja množično izseljevati v industrijsko razvite države zahodne Evrope in v Ameriko. Selitve so vplivale tudi na demografska gibanja v slovenskem Porabju.

Madžarsko je po prvi svetovni vojni zajela industrializacija, ki je prinesla Monoštru manjše obrate in odprta prosta delovna mesta za kmečko prebivalstvo iz prenaseljenega agrarnega zaledja, zlasti iz vasi v bližini Monoštra. V obdobju 1920-1941 je naraščalo prebivalstvo v katastrskih občinah Gornji in Dolnji Senik ter Slovenska vas, nazadovalo oziroma stagniralo pa je v hribovskih predelih.

Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1869-1970

Naselje/ k.o.	1869 štev.	1880 štev.	1890 štev.	1900 štev.	1910 štev.	1920 štev.	1930 štev.	1941 štev.	1949 štev.	1960 štev.	1970 štev.	Indeks (baza 1869)
Andovci	292	311	340	364	288	281	259	263	253	189	149	50,0
Močnošter	1533	2064	2119	3150	4014	4337	4630	4964	5060	5421	5834	380,8
Ritkarovci	349	398	423	431	599	400	390	385	369	316	286	81,9
Slovenska vas	501	631	727	870	798	764	790	812	762	617	675	134,7
Dolnji Senik	573	681	726	723	687	711	713	726	717	567	569	99,3
Gornji Senik	1169	1178	1283	1398	1456	1476	1497	1612	1603	1319	1154	98,7
Sakalovci	564	460	630	680	558	579	579	642	655	532	525	93,1
Števanovci	830	766	833	898	753	777	779	779	794	662	615	74,1
Farkašovci	437	442	517	570	597	548	598	691	667	605	545	124,7
Slovensko Porabje	6248	6931	7598	9084	9550	10166	10235	10874	16790	10228	10352	165,6
Slovensko Porabje brez Močnoštra	4615	4867	6479	5934	5536	5829	5605	2910	5920	4807	4515	97,8
Okraj Körtmend	41881	45814	51657	56233	60358	61268	63085	63897	62224	57236	54967	131,2
Madžarska	5011	53291	600935	6854415	7612114	7986875	8685109	9316074	9204799	9961044	10302099	205,9

Druga svetovna vojna in doba po njej sta močno vplivali na gibanje števila prebivalstva. Nazadovanje je zajelo tudi dolinske katastrske občine Slovenska vas, Dolnji in Gornji Senik. V Monoštru se je povečalo absolutno število prebivalstva, vendar je bila relativna rast prebivalstva v letih 1941-1949 nižja od rasti prebivalstva v preteklem desetletju.

Med letoma 1949 in 1960 je nazadovalo prebivalstvo v vseh katastrskih občinah. Izjema je le Monošter, ki se je pospešeno razvijal in s tem omogočil doseljevanje ljudi iz slovenskega Porabja. Med hribovskimi in dolinskimi vasi ni bistvenih razlik. Prebivalstvo se je povsod zmanjšalo za več kot 15%, v Andovcih celo za 25,3%, v Dolnjem Seniku pa za 20,1%. Odseljevanje ni zajelo samo dolinskih, temveč tudi hribovskih vasi. Vzroke za močno nazadovanje prebivalstva moramo iskati v nasilnih izselitvah slovenskega prebivalstva po resoluciji informbiroja leta 1948.

V zadnjih desetih letih so se razmere nekoliko izboljšale. Nazadovanje ni tako močno kot med letoma 1949 in 1960, vendar nazaduje absolutno število prebivalstva v večjem delu katastrskih občin. Še močnejše stopa v ospredje vloga lokalnega centra Monoštra, kjer se je od leta 1949 do leta 1970 povečalo število prebivalcev za 15,4%. Prebivalstvo je postopno naraščalo v vaseh, ki so pod gravitacijskim vplivom Monoštra. V Slovenski vasi se je povečalo za 9,4%, stagniralo oziroma rahlo se je povečalo le v Dolnjem Seniku. V vseh hribovskih vaseh upada absolutno število prebivalstva, vendar je nazadovanje prebivalstva v primerjavi s popisom v letih 1949 in 1960 manj intenzivno. Najslabše je stanje v Andovcih, kjer se je zmanjšalo število prebivalstva v sto letih za polovico, v zadnjih desetih letih pa za 22,7%.

Osnovni vzrok upadanja števila prebivalstva v slovenskem Porabju so migracije. Število emigrantov presega naradni prirastek v vseh naseljih z izjemo Slovenske vasi in Monoštra. V vseh naseljih je nataliteta višja od mortalitete. Negativni naradni prirastek imajo le Andovci (-7) in Monošter (-255). Najvišji naradni prirastek imata Dolnji Senik 10,8% in Sakalovci 10,3%, v ostalih naseljih pa se giblje med 3% in 9%. Vsa naselja slovenskega Porabja imajo negativen migracijski saldo. V obdobju desetih let med popisoma prebivalstva v letih 1960 in 1970 je izgubilo slovensko Porabje s stalnimi migracijami 710 ljudi, začasno pa se je izselilo 293 ljudi.

Monošter ima nasprotno migracijske tokove. V obdobju 1960-1970 se je vanj priselilo 660 ljudi in je edino naselje s pozitivnim migracijskim saldrom (12,1%). Kljub negativnemu naradnemu prirastku, število prebivalcev narašča na račun migracij in ne po naradni poti. V Monošter se doseljuje prebivalstvo iz slovenskega Porabja ter z ostalih krajev Madžarske, priteguje pa tudi dnevne migrante s porabskega podeželja. Ožja gravitacijska cona dnevne migracije delovne sile sega po dolini Rabe do Dolnjega Senika, širše gravitacijsko območje pa sega v gričevnato obrobje katastrskih občin Sakalovci in Števanovci. Izven gravitacijskega območja Monoštra, so ostala bolj oddaljena hribovska naselja Andovci, Ritkarovci in Gornji Senik.

Na podlagi razmerja med naradnim prirastkom in migracijskim saldrom po popisoma prebivalstva v letih 1960-1970 lahko razdelimo naselja slovenskega Porabja v tri skupine.

- a) Monošter in Slovenska vas pripadata tipu stagnacije oziroma zmerne rasti prebivalstva. Tip ima že značilnosti pasivne rasti prebivalstva. Za Monošter sta značilna negativen naradni prirastek in pozitiven migracijski saldo (-4,7: 12,1). Zaradi visokega doseljavanja je vpliv negativnega naradnega prirastka

izničen in tako prispeva imigracija k pozitivni rasti prebivalstva.

Podobne značilnosti v gibanju prebivalstva ima Slovenska vas, s to razliko, da je prirodni prirastek pozitiven, negativen pa je migracijski saldo (9,9: 1,5). Število prebivalstva narašča zaradi pozitivne prirodne rasti.

Tip zmerne rasti prebivalstva obsega 21,9% ozemlja slovenskega Porabja in 62,9% od celotnega prebivalstva v slovenskem Porabju.

Migracije in prirodni prirastek v letih 1960-1970

Naselje	Navzoče prebivalstvo		Prirodni pri-rastek		Razlika v se-litvah		Rast ali upadanje	
	1960	1970	št.	%	št.	%	št.	%
Dolnji Senik	567	568	61	10,8	-60	-10,6	1	0,2
Sakalovci	526	523	54	10,3	-57	-10,9	-3	-0,6
Števanovci	662	610	28	4,2	-80	-12,1	-52	-7,9
Ritkarovci	322	285	12	3,7	-40	-15,2	-37	-11,5
Andovci	189	148	-7	-3,7	-34	-18,0	-41	-21,7
Gornji Senik	1319	1160	100	7,6	-259	-19,7	-159	-12,1
Monošter	5437	5842	-255	-4,7	660	12,1	405	7,4
Farkašovci	605	547	27	4,5	-85	-14,1	-58	-9,6
Slovenska vas	617	669	61	9,9	-9	-1,5	52	8,4
Okraj Körmend	550%	550%	1005	1,8	-3145	-5,5	-2140	-3,7

b) Največ naselij slovenskega Porabja lahko uvrstimo v depopulacijski tip rasti prebivalstva. Prirodni prirastek je pozitiven in se giblje od 3% do 10%. Selitveni saldo je negativen in po vrednosti višji od prirodnega prirastka. V ta tip uvrščamo naselja Sakalovci, Dolnji Senik, Ritkarovci, Farkašovci in Gornji Senik. Najslabše populacijske razmere so v Ritkarovcih (3,5:15,2), kjer presega emigracija skoraj za štirikrat prirodni prirastek. Depopulacija se pojavlja na 71,8% površine katastrskih občin slovenskega Porabja in zajema 35,7% prebivalcev od celotnega prebivalstva v slovenskem Porabju.

c) V tip izrazite depopulacije in izumiranja prebivalstva uvrščamo hribovito katastrsko občino Andovci. Vrednosti prirodnega prirastka in migracijskega salda sta negativni (-3,7:-10,0).

Andovci so hribovita katastrska občina z visokim deležem aktivnega kmečkkega prebivalstva (67,0%). Emigracija štirikrat presega prirodni prirastek. Depopulacija in izumiranje potrjuje že petdesetletno nazadovanje števila prebivalstva in intenzivno izseljevanje.

Zaključimo lahko, da število prebivalstva na porabskem podeželju nazaduje. Vzroke moramo iskati v upadanju prirodne rasti in močnemu izseljevanju. Prebivalci se odseljujejo v Monošter in ostale kraje Madžarske. Izseljujejo se tudi Slovenci, s tem se povečuje število Slovencev v Monoštru in v krajih izven etničnega ozemlja.

c) V tretjo skupino lahko uvrstimo naselja v širšem gravitacijskem zaledju Monoštra: Dolnji Senik, Sakalovci in Števanovci. Karakterizira jih še vedno visok delež aktivnega kmečkkega prebivalstva (med 40 in 45%). Delež zaposle-

2. Starostna struktura prebivalstva

Starostna struktura prebivalstva slovenskega Porabja je kljub znakom staranja prebivalstva in odseljavanju mladeqa aktivnega prebivalstva še sorazmerno ugodna.

Med popisoma prebivalstva v letih 1960 in 1970 se je v povprečju povečalo število ljudi, starih nad 60 let, zmanjšalo pa se je število ljudi do 20. leta starosti.

Indeks staranja prebivalstva, ki smo ga računali po formuli $I = \frac{60}{0-14} \times 100$,

je najvišji v Slovenski vasi 64, Gornjem Seniku 61, Ritkarovcih 59. Med letoma 1960 in 1970 so se indeksi staranja povsod zvišali in presegajo kritično mejo 40. Leta 1960 proces staranja prebivalstva še ni bil tako intenziven; nad kritično mejo je bil le v Ritkarovcih in Monoštru.

Zanimiv pokazatelj starostne strukture prebivalstva je delež ljudi, starih nad 60 let. Delež ljudi, starih nad 60 let presega v vseh naseljih 12% mejo, ki se smatra kot indikator pričetka staranja prebivalstva. Največji delež starejših ljudi ima Slovenska vas 21,3% in Gornji Senik 20,1%, v sosednjih porabskih vaseh pa se giblje med 13% in 19%.

V večjem številu porabskih vasi je delež otrok, starih do 5 let, nižji od deleža otrok starostne skupine 5 do 10 let. Nazadovanje je posledica postopnega upadanja prirodne rasti ter odseljavanja mladeqa aktivnega prebivalstva. Vasi Andovci in Farkaševci imata zelo majhen delež otrok do 5 let starosti, saj se iz hribovskih vasi večinoma izseljuje prebivalstvo, s katerim odhajajo tudi otroci, prirodni prirastek pa upada, ali pa je celo negativen.

Starostna struktura in indeks staranja prebivalstva

Naselje	Starostne skupine prebivalstva l. 1970				1960		1970			
	0-14	15-39	40-59	nad 60	0-20	nad 60	0-20	nad 60		
	delež				štev.		indeks staranja			
					štev.		indeks staranja			
Dolnji Senik	29,2	36,7	20,9	13,2	237	38	16	217	75	34
Sakalovci	27,4	37,3	18,7	16,6	225	23	10	191	87	45
Števanovci	25,4	37,7	23,4	13,5	278	41	14	225	83	36
Ritkarovci	26,2	30,1	24,5	19,2	105	49	46	92	55	59
Andovci	22,6	32,9	30,1	14,4	73	25	34	49	21	42
Gornji Senik	25,5	32,0	22,4	20,1	482	159	32	377	232	61
Monošter	22,0	36,9	23,8	17,3	1773	880	49	1779	1010	56
Farkašovci	22,6	33,8	24,9	18,7				177	102	57
Slovenska vas	25,0	34,2	19,6	21,2	189	74	39	223	143	64

Delež ljudi v starostni skupini 15-39 let je v vseh vaseh slovenskega Porabja višji od starostne skupine 0-14 let; delež prebivalstva v starostni skupini 40-59 let pa je nižji od starostne skupine 15-39 let. Hribovska naselja se razlikujejo od krajev, ki so podvrženi urbanizaciji v tem, da imajo večji delež aktivnega prebivalstva.

er in Slovenska vas pripadata tipu stagnacije oziroma zmerno rasti prebivalstva. Tip ima še značilnosti pasivne rasti prebivalstva. Za Monošter sta značilna negativen prirodni prirastek in pozitiven migracijski saldo (-4,7; 12.1). Zaradi visokega doseljavanja je vpliv negativnega prirodnega prirastka

3. Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnostih

V strukturi prebivalstva po gospodarskih dejavnostih izstopa Monošter, kot manjši industrijski center. Vpliv Monoštra se je razširil na bližnje kraje, od koder prihajajo prebivalci na delo.

V slovenskem Porabju je bilo leta 1970 5273 aktivnega prebivalstva ali 50,9% od celotnega števila populacije. V primerjavi z letom 1960 se je delež in število aktivnega prebivalstva zmanjšalo. V desetih letih se je število aktivnega prebivalstva znižalo za 14. V istem obdobju se je število aktivnih žensk dvignilo za 1%, število aktivnih moških pa zmanjšalo za 3,1%. Danes je v slovenskem Porabju zaposlenih 44,95% žensk in 55,05% moških, kar je približno enako madžarskemu povprečju.

Monošter je za slovensko Porabje pomemben industrijski kraj. Leta 1970 je imel 2716 aktivnih prebivalcev, leta 1960 pa 2921. V slovenskem Porabju se povečuje število aktivnih prebivalcev (indeks 106), v Monoštru pa pada; povečuje se število vzdrževanih.

Monošter se razlikuje od ostalih krajev slovenskega Porabja. V industriji je zaposleno 55,7% aktivnega prebivalstva, kar je znatno več kot je madžarsko povprečje s 36,5% zaposlenimi v industriji. Razmeroma visok je delež aktivnih kmetov z 9,6%. Gradbeništvo, promet in trgovina pa zaostajata za povprečjem celotne države. V obdobju med popisoma prebivalstva je najmočnejše naraščalo število aktivnih v gradbeništvu (indeks 181), sledi promet (indeks 178) in industrija (indeks 131).

Druge naselja slovenskega Porabja so še pretežno agrarna. V ožjem gravitacijskem zaledju Monoštra se giblje delež aktivnega kmečkega prebivalstva med 24% in 40%. V vseh naseljih je delež v kmetijstvu zaposlenih aktivnih žensk večji od deleža aktivno zaposlenih moških. V zadnjem desetletju je zajelo slovensko Porabje močno upadanje deleža kmečkega prebivalstva, ki je intenzivno v dolinskih vaseh (Slovenska vas, indeks 35), kakor tudi v hribovskih vaseh (Andovci, indeks 64).

Število aktivnih prebivalcev, zaposlenih v industriji, se povečuje v vseh vaseh slovenskega Porabja. V industrijskih obratih se zaposluje tudi vse večje število žensk. Na Madžarskem je v industriji zaposlenih 36,7% aktivnih žensk, v slovenskem Porabju (z Monoštrom) kar 41,5%, v slovenskem Porabju brez Monoštra le 26,1%.

Naselja slovenskega Porabja lahko razdelimo po strukturi aktivnega prebivalstva po panogah zaposlitve v več skupin.

- V prvo skupino uvrščamo centralni kraj Monošter z visokim odstotkom aktivnih prebivalcev, zaposlenih v industriji (55,7) ter kulturi, šolstvu in upravi (19,7). Gradbeništvo in promet sta povprečno razviti zaposlitveni panogi, nad porabskim povprečjem izstopa le trgovina s 6,9% zaposlenimi.
- V drugo skupino uvrščamo Slovensko vas, ki pripada ožjemu gravitacijskemu zaledju Monoštra. V industriji je zaposlenih 59,3%, s kmetijstvom pa se še vedno preživlja skoraj četrtina aktivnih prebivalcev.
- V tretjo skupino lahko uvrstimo naselja v širšem gravitacijskem zaledju Monoštra: Dolnji Senik, Sakalovci in Števanovci. Karakterizira jih še vedno visok delež aktivnega kmečkega prebivalstva (med 40 in 45%). Delež zaposle-

nih v industriji se povečuje in giblje med 31,8% v Dolnjem Seniku ter 39,2% v Števanovcih. Vsa našeta naselja imajo relativno visok odstotek zaposlenih v gradbeništvu.

d) V četrti skupini so naselja Andovci, Gornji Senik in Ritkarovci. Vasi so izven močnejšega gravitacijskega vpliva Monoštra. V vaseh je še vedno 65% aktivnega v kmetijstvu zaposlenega prebivalstva; v industriji pa je zaposlenih od 11% do 18% prebivalcev. Promet, trgovina in druge dejavnosti so slabo razvite in so pod povprečjem slovenskega Porabja.

4. Struktura prebivalstva po šolski izobrazbi

V Porabju je šolska izobrazba prebivalstva relativno na nizki ravni. Čeprav so se razmere v zadnjih desetih letih med popisoma prebivalstva izboljšale, je za vasi slovenskega Porabja značilen visok delež nepismenih in ljudi z nedokončano osnovno šolo.

Od 9307 prebivalcev slovenskega Porabja, starih več kot 7 let, je bilo leta 1971 3,34% nepismenih, kar je nad povprečjem nepismenih Madžarske (2,39). Največ nepismenih je v naseljih Sakalovci 7,9% in Ritkarovci 6,6%; Slovenska vas pa je imela le 0,69% nepismenih. Število nepismenih se postopoma zmanjšuje.

III. Zaključek

Podrobna analiza gibanja prebivalstva v slovenskem Porabju med obema zadnjima popisoma (1960-1970) kaže, da so močno v ospredju depopulacijski procesi. Te procese pogojujejo:

- posebna obmejna in zakotna lega ob madžarsko-jugoslovansko-avstrijski meji,
- svojstvena gospodarska situacija, ki je na Madžarskem prej izjemna kot splošna. Na izrazito slabih prirodnih pogojih se je ohranila individualna posest s polikulturnim kmetijstvom, ki ni deležna enake družbene podpore, kot ostala madžarska družbena kmetijska posest. Gozdne površine, ki so v prevladi in so nekoč reševale pasivno posest, so zaščitene in ne dajejo več enakega dohodka privatni posesti. Ogromno škode naredi divjad, ki ima v teh obmejnih delih svoje prirodne rezervate in je še posebej zaščitena; uničuje predvsem posevke,
- Porabje močno gravitira v Monošter. V njega se odteka mlada delovna sila, ki pa se hkrati tudi asimilira v madžarski večini. V nekaterih naseljih je odtok v tej smeri tudi po dva do trikrat večji od prirodnega prirastka. Odtok prebivalstva je očiten zlasti po letu 1948. Relativno močna prirodna rast je v preteklih desetletjih nadoknadila emigracijske tokove. V obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva pa že opažamo močnejše znake staranja prebivalstva. Ta proces bo ob situaciji kot je danes še bolj prisoten v prihodnosti.

Zaskrbljujoča je zlasti izobrazbena struktura prebivalstva. Niti ena tretjina, nad štirinajst let starih ljudi (ob popisu 1970) ne konča osnovne šole. Delež nepismenih je dvakrat večji kot v drugih madžarskih pokrajinah, ljudi z visoko šolo pa je manj kot en odstotek.

V Porabju preseneča podatek o visokem odstotku ljudi z nedokončano osnovno šolo.

V večjem delu vasi slovenskega Porabja ima le približno ena tretjina ljudi dokončano osnovno šolo. Visok je tudi odstotek ljudi z 1-3 razredov osnovne šole. Srednjo šolo ima 3,6% prebivalcev slovenskega Porabja. V Monoštru ima srednješolsko izobrazbo od 5286 ljudi, starih nad 7 let, le 274 ali 5,1%. V ostalih naseljih slovenskega Porabja je ta odstotek še znatno nižji in se giblje med 1% in 3%.

Visokošolsko izobrazbo ima v Porabju 160 ali 1,7% prebivalcev, od tega odpade na Monošter 137 diplomantov (2,5%), v podeželskih porabskih vaseh pa znaša ta delež pod 1%.

Literatúra in viri

1. Klemenčič Vladimir: Geografsko proučevanje Porabja na Madžarskem, nekateri elementi socialno-geografskega razvoja in strukture slovenskega Porabja, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969
2. Miholics Jozsef: Országos Vendvidék geográfiai és természetrajzi erőforrásai, Budapest 1970
3. Miklavc Janja; Olas Ludvik: Informacijske študije o gospodarskih in socialnih razmerah na s Slovenci poseljenih območjih slovenskega Porabja na Madžarskem (Socialno-geografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem) 28 str. Klemenčič Vladimir, Informacijske študije o gospodarskih in socialnih razmerah na s Slovenci poseljenih območjih Radgonskega kota v Avstriji, slovenskega Porabja na Madžarskem ter Kanalske doline v Italiji, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1978
4. Natek Milan: Osnovni tipi rasti prebivalstva v SR Sloveniji (z dvema skicama v tekstu), Geografski vestnik XLVII, Ljubljana 1975, str. 55-74
5. Olas Ludvik: Slovensko Porabje, Geografski obzornik XX, Ljubljana 1973, str. 15-21
6. Nepszamlas 4, 42, 1, 1970 evi
Vas Megye adatai
Zala Megye adatai
7. Nepszamlas, 1960 evi
Vas Megye adatai
Zala Megye adatai
8. Evi nepszamlas 23, 1970
Demográfiai adatok I.